

СПОРТ И ИНТЕГРАЦИЯ – ЕДИН СЛУЧАЙ ОТ БЪЛГАРИЯ

SPORT AND INTEGRATION – A CASE FROM BULGARIA

Ива Кюркчиева (Iva Kyurkchieva)

Abstract: Sport is a way of expressing the marginalized and vulnerable groups in society. People with disabilities have become more visible to society in the last 20 years, and those involved in policies to achieve equal status for these groups in society contribute to this. In these processes, on the one hand, athletes, teachers, various volunteers and specialists are involved, and on the other, more and more state institutions, non-governmental organizations and public sports clubs. Using of anthropological methods of analysis, a specific case is presented in this article, which is a good example of policies to ensure an equal approach to people with disabilities in Bulgaria.

Keywords: sport, integration, society, disabled

Темата за спорта е важна за голяма част от обществото, а различните изследователски перспективи привличат все повече представители на научната общност¹. Спортът и спортните занимания са възможен начин за изява на маргиналните и уязвими групи в обществото. Хората с увреждания стават все по-видими за българското общество в последните двадесет години, като за това допринасят участващите в политиките за постигане на равнопоставеност на тези групи в социума. В тези процеси от една страна са ангажирани спортисти, преподаватели, различни доброволци и специалисти, а от друга – все повече държавни институции, неправителствени организации и обществени спортни клубове. Това дава добра перспектива за постепенна промяна на нагласите в българското общество и възможност за постепенна интеграция и приобщаване чрез спорта.

¹ Този труд е една от първите стъпки в резултатите ни по проект „Общество спорт и интеграция“ КП-06-Н75/14, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (МОН). В следващи публикации предстоят по-изчерпателни и обобщени изводи.

Темата за интеграцията и приобщаването на хора с увреждания е част от научните търсения на различни специалисти. Български изследователи поставят в центъра на своите проучвания хората с физически увреждания. Например социологът Божидар Ивков засяга темата за различията и неравенствата при хора, които имат, и тези, които нямат увреждания (Ивков 2017: 5–10). Авторът обръща внимание на използването на биографичния метод в социологията (Ivkov 2014: 85) и събира биографични микроинтервюта на хора с ревматологични заболявания и въз основа на тях анализира предизвикателствата, пред които са поставени в социума (Ивков 2021). Според него феноменът инвалидност може да се изучава като социален и медицински конструкт с акцент върху социалното, като не се изключват биологическите и психологическите компоненти (Ивков 2019; вж. също и Kamberidou, Bonias, Patsantaras 2019: 99–128).

Още от 60-те години на XX в. в България се поставят проблемите за децата с „психични и телесни недъзи/увреждания/дефекти“ и отделянето им в специализирани институции следва медицинския модел от довоенния период (Ивков 2005: 206–219; Касабова 2011a: 171–236; Kassabova 2011b: 159–185). През 80-те години се внасят серия от правителствени постановления и се правят опити за подобряване на социалните и битови условия с цел подпомагане развитието на децата с лека степен на умствена изостаналост, въпреки това самите „неподлежащи“ на корекции и непригодни за работа (определяните като „ненормални“) деца остават „невидими“ и извън публичната дискусия (Касабова 2013: 459–476).

Отношението на държавата и обществото търпи постепенна промяна след политическите и социалните промени в края на 90-те години на XX в. Политиката за психично здраве на Република България в периода след 2000 г. е синхронизирана с европейските и международни директиви². Тя осигурява адекватен и равнопоставен достъп до медицинска, социална и психологическа грижа и социални служби за рехабилитация и лечение, развитие на стратегии за превенция, борба със стигмата и дискриминацията³ (Dochevska, Y., S. Djobova, I. Lazarov, I. Zdravkov 2018a: 76–80). През 2017 г. влиза в сила и Наредба за приобщаващо образование⁴, с последно изменение от 19 март 2024 г., в която ясно се очертава процедурата за насочване на ученици със специални образователни потребности и се развиват Центровете за специална образователна подкрепа за тези, които не могат да бъдат обхванати изцяло в образователния процес⁵.

² Например Закон за интеграция на хора с увреждания е в сила от 1 януари 2005 г. (последно изм. 18.12.2018 г.) – <https://lex.bg/laws/ldoc/2135491478> (посетен на 3.10.2024 г.). Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания е ратифицирана със закон, приет от 41-то Народно събрание на 26 януари 2012 г.

³ Български хелзински комитет в свой доклад за ситуацията на фундаменталните човешки права коментира, че въпреки всички усилия, част от хората с ментални проблеми живеят в мизерия.

⁴ <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137177670> (посетен на 3.10.2024 г.)

⁵ <https://uchi.bg/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B5%D1%85%D0%B0-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B4>

Научни екипи от Националната спортна академия „Васил Левски“ (НСА) в последните години работят усилено по темата за равнопоставеното отношение към хората с увреждания чрез спорта и имат богата публикационна дейност. Те работят по теми, свързани с приобщаващите характеристики на спорта, който подпомага формирането на социален капитал и позволява включване в социума на хора с интелектуални затруднения (Djobova, Kirilova 2023: 24–31). Изследванията им се обхващат и въздействието на заниманията във водна среда върху деца и възрастни със синдром на Даун и реализирането на Спешгъл Олимпикс в условията на пандемия (Djobova, Kirilova 2021: 101–110; Кирилова, Джобова, Андонов 2018: 47–51). Внимание заслужава статията на Джобова, Борукова и Кирилова, която разглежда приобщаващия баскетбол в програмата на НСА за адаптиран спорт и значението му за участниците (Djobova, Borukova, Kirilova 2020: 891–896).

В последните години активно се работи по линия на психосоциалната рехабилитация чрез изградени вече пациентски организации, за да може да се изрази и позицията на хората с увреждания. Все повече дневни центрове и неправителствени организации работят за по-адекватна социална комуникация, самостоятелно използване на обществения транспорт и намирането на подходящи работни места за хора с интелектуални затруднения (Dochevska, Y., S. Djobova, I. Lazarov, I. Zdravkov 2018b: 82–85). Резултатите от българското участие в проект за социалното включване⁶ обобщават, че към 2016 г. грижата за хората с ментални увреждания обединява болници, медицински и терапевтични центрове и други различни форми, които осигуряват медицинска, терапевтична грижа и условия за живот. Специално място изследователите отделят на неправителствените организации и институционализираната терапевтична грижа (Dochevska, Djobova, Lazarov, Zdravkov 2018: 58–69).

От първото десетилетие на XXI в. съществува сектор „Адаптирана физическа активност и спорт“ в НСА, който организира и терапевтични спортни морски лагери за деца и възрастни с физически или ментални увреждания. Резултатите говорят за позитивно влияние на морските лагери върху нивата на агресия и повишаване степента на социализацията и адаптацията. Заниманията целят и развитие на нови спортни умения, които могат да бъдат полезни за реинтеграцията в обществото (Dochevska, Djobova, Lazarov, Zdravkov 2018: 75–76). В своята статия гръцки изследователи обобщават световни данни за хората с увреждания, като за България към 2016 г. споделят, че те са 19 % от общото население (над 16 г.), а също така коментират липсата на съзнание за хората с увреждания, както на институционално ниво и по отношение на достъпност на заобикалящата среда, така и на междуличностно ниво като

[%D0%B1%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%BE%D1%82%D0%BE/](#) (посетен на 3.10.2024 г.)

⁶ За европейските програми и проекти по темата вж. повече в: Kirilova, I., S. Djobova, Y. Dochevska, V. Aleksandrova, I. Zdravkov 2022: 174–179.

стереотипи, предразсъдъци, страх и др. (Kamberidou, Bonias, Patsantaras 2019: 99–128). Тези заключения не изключват и примери, които говорят за различна ситуация, свързана с равнопоставеното отношение към хората с увреждания, а също така и за целенасочени политики на държавно ниво. Например през 2024 г. за пета поредна година се реализира Национална програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност⁷.

Настоящото изследване е осъществено по проект „Общество, спорт и интеграция“ КП-06-Н75/14, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (МОН). Чрез реализирането на дейностите по него се опитваме да допринесем за по-доброто разбиране на проблемите, свързани с адаптацията и интеграцията на бежанци, мигранти, деца в риск, лица с увреждания, малцинства, жени от рискови групи и други чрез спорта, т.е. за преодоляване и/или намаляване на неравнопоставеностите в българското общество.

В статията представям случая на В., родена през 1983 г. Тя има диагноза детска церебрална парализа (ДЦП) в лека форма и съпровождаща я епилепсия. Разговорът ми с нея бе дълъг и впечатляващ⁸. Тя не се умори да ми разказва за много паметни случки в живота си с много позитивни емоции и ентузиазъм. Предварителната ми хипотеза е, че последователността от различни важни за нея събития в живота ѝ оформят определено преживяване на времето и осигуряват условията за нейното интегриране в обществото. Смятам, че използването на антропологическите методи на анализ в случая са много подходящи. Автобиографичното интервю дава възможност за поглед към живота на всеки индивид „отвътре“ от гледна точка на неговия опит и житейски предизвикателства, пред които е поставен. Анализът на едно дълбочинно интервю от своя страна създава предпоставки за детайлно представяне на конкретния случай. Описването му в статия с научен характер дава перспектива за извличане на изводи, които могат да послужат за сравнение с други случаи и заключения за политиките в сферата на равнопоставеното положение на хората с увреждания. Интервютата, проведени с представители на неправителствените организации и преподавателите, ангажирани с хората с увреждания, ще бъдат включени като допълващи основния наратив. В този текст представям разказа на В. за взаимоотношенията, в които тя влиза с различни държавни и неправителствени организации, с експерти, доброволци и ентузиастични в рамките на различните житейски ситуации, в които попада.

⁷ <https://adapt.bg/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%BD%D0%B0%20%D0%B6%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%20%D0%B8%20%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%2024> (посетен на 3.10.2024 г.)

⁸ Интервюто е архивирано в Архива на ИЕФЕМ-АИФ, I № 656, зап. И. Кюркчиева.

Целта ми е да представя пред научната общност как проучването на конкретен случай за пореден път доказва своята ефективност. То дава възможност за детайлно вникване в персоналния пример, а заключенията към него могат да бъдат добра основа за бъдещи изследователски търсения. Съдържанието на този текст се очертава от стъпките на В. в трудовата заетост, в свободното време, в спортните занимания и нейната социална адаптация. Разговорът с В. бе откровен и съдържателен. Тя е интелигентна, с чувство за хумор и със съзнанието да подпомага и други хора, които се намират в подобна ситуация⁹. Считам нейния пример за интересен от изследователска гледна точка, защото отразява промените в политиките по отношение на хората с увреждания в България.

Интеграция в обществото

За В. е от изключителна важност включването в социума след завършването на средното ѝ образование. Тя се опира на подкрепата на родителите си, семейството и приятелите в опитите за намиране на място в обществото. Има професионален опит още в родния си град в хранителен магазин. Майка ѝ преценява, че преместването за постоянно местожителство в София през 2009 г. дава по-големи възможности за нейната адаптация. Първоначално В. работи като помощник в кухня, но оценява тези си занимания като не много съществени за нея: *В общи линии съм нямала кой знай какви... да съм сменяла работи*. Изобщо намирането на трудова заетост е едно от основните предизвикателства, пред които се изправят хората с увреждания (вж. повече в Ивков 2005: 206–219 и Dochevska, Y., S. Djobova, I. Lazarov, I. Zdravkov 2018b: 82–85). За нея е от изключителна важност сегашната ѝ работа като секретар в Национален алианс на хора с редки болести¹⁰. Тя я практикува вече шест години. Националната програма за заетост на хора с увреждания се реализира от Министерството на труда и социалната политика¹¹ и дава възможност и финансиране за наемането на хора с увреждания в подобни организации.

В. е изключително доволна от тази своя ангажираност. Програмата е двугодишна, но обикновено може да се кандидатства отново и трудовата заетост да продължи. Така В. има перспективи за професионална реализация, която я удовлетворява и ѝ се отразява добре: *Най-добре на този фон... Неща, които ти е приятно да работиш, нали, да пътуваш като се наложи, като има семинари на редките заболявания*. За В. е от съществено значение, че е на-

⁹ Бих искала да изкажа своята благодарност към В., която се съгласи нашия разговор да прерасне в тази научна статия. Също така да изрази своята признателност за нашите взаимоотношения и днес.

¹⁰ <https://rare-bg.com/> (посетен на 3.10.2024 г.)

¹¹ Вж. повече – <https://www.mlsp.government.bg/natsionalna-programa-za-zaetost-na-khorata-s-uvrezhdaniya> (посетен на 3.10.2024 г.)

влязла в работата и е свикнала със задълженията си. Това ѝ носи емоционална сигурност, а и стабилност, че може да се справи. В нейния разказ акцентът пада върху организираниите от Алианса семинари. Тя ги смята за важни и от значение за хората с редки заболявания. Детайлно и с подробности изяснява целите им, които са насочени към запознаване на студенти по медицина и общопрактикуващи лекари с проблемите и със специфичността на тези здравословни състояния. Отчита, че не по-малко значение имат семинарите, насочени към самите пациенти, защото така се подобрява информираността и качеството им на живот. За хората, страдащи от подобни заболявания, от голямо значение са практическите съвети, които могат да получат, а същевременно са една приятна възможност за общуване, което подобрява социалните контакти и ежедневието им: *защото, когато това е пациент на количка, примерно казвам, за него това е едно голямо разнообразие и развлечение.* Тя изпълнява и своите секретарски задължения, има много добър изказ и правопис.

В опитите си да търси занимания, които да ѝ носят смисъл, удовлетворение и допълнителни доходи В. започва своите първи стъпки във фотографията. В дните около нашия разговор тя откри своя Фейсбук страница за представяне на нейни фотографии „Усмихни се на В.“, която е насочена и към различните хора. В тази дейност я въвлеча фотографката А. Й. във връзка с реализирането на проекта си „Различните“ деца на България“.

Преживяванията на В., свързани с този проект, водят до осъществяване на две от мечтите ѝ. Първата е да се облече с народна носия. Фотографката намира такава и за рождения ѝ ден организира подарък – фотосесия с народна носия, както и посещение при гримьор и фризьор преди това. Тя ми показва снимките с голямо вълнение и радост. Втората е свързана със запознанство на В. с оркестър „Канарите“, които са любимите ѝ изпълнители на народна музика. С огромна емоция е свързан нейният детайлен разказ как се опитват да я изненадат като първаначално ѝ казват, че с телевизионния екип трябва да посети Пловдивско училище, за да представи книжка, която популяризира дейността на работата по проекта „Различните“ лица на България“. Сложните подготовки и различни случки по пътя я карат да се съмнява, но нищо не може да се сравни с преживяванията ѝ, когато вижда своите любими изпълнители. Още си спомня как са я посрещнали, как е станала и хванала ритъма на тъпана, обстановката в техния дом и какво е чувствала: *Напрежението в мене беше доста... Ей сега ще стана да играя, намерих едно празно пространство... Емоцията беше огромна и трябваше да избие малко... Срещата на В. с оркестър „Канарите“ е заснета от екип на БТВ и излъчена в началото на 2024 г. в предаването на спомената телевизия „Преди обед“ и по-специално неговата рубрика „Сбъдната мечта“. Тя оценява, че е можела да каже други неща и да реагира по друг начин, но емоцията ѝ е надделявала над всичко.*

Навлизането във фотографските занимания заема важно място в нейния живот. Тя разказва с охота как с фотографката А. Й., която дава идея и заглавие на нейната Фейсбук страница, търсят заедно помещение на партерен етаж за

студио. То ще позволи да развие уменията си като фотоапаратът е поставен на статив, а достъпът за нея и други хора и деца с увреждания ще бъде улеснен. В. често пъти участва и в благотворителни базари и събития, където помага безвъзмездно: *Отделно като човек обичам да бъда доброволец... когато направи добро, на него му се връща, както се казва. В смисъл такъв, чувства се удовлетворен от себе си, от направеното. Ако си направил добро или си накарал някого да се усмихне.*

Възможността да има свои професионални задължения, които са по силите ѝ, ѝ носят удовлетворение и това е от изключителна важност за В.: *...Много ми е приятно даже.* Това е стъпка към равнопоставеното ѝ положение спрямо околните. За достойното място в обществото на хора с увреждания като нея допринася грижата, както на семейството и близките, така и на държавните институции в лицето на Министерството на труда и социалната политика. Не по-малко важни са усилията на доброволци и инициативите на неправителствените организации. Взаимодействията между всички тези актьори са от съществено значение по пътя на постепената адаптация на хората с увреждания и тяхното приобщаване в социума. Интеграцията е свързана и с добро емоционално състояние и заемане на полагащо им се място в обществения живот. Запознаването на широката публика с нейния случай по един приятен и непосредствен начин чрез споделяне на преживяванията ѝ и популяризирането му в медийното пространство са важни за социалната реализация на В. Те имат значение и за много други хора в нейното положение. Спортните занимания на В. също заемат важно място по пътя на нейната интеграция.

Спортни занимания и интеграция

Благодарение на своето служебно положение, В. има възможност да се среща с различни хора. На семинар на Националния алианс на хора с редки болести тя се запознава с преподавателка от НСА. Именно от нея разбира за съществуването на баскетболния отбор за хора с увреждания¹² една година след неговото създаване. Вече пет години всеки понеделник от 17.00 ч. до 18.30 ч. участва в тренировките на отбора. В интервюто разказва с подробности как първоначално организъмът ѝ трудно свиква с физическите натоварвания и е необходимо почти една учебна година за адаптация. Въпреки умората, спортните занимания се отразяват добре на здравословното ѝ състояние, свързано с диагнозата ДЦП, носят удовлетворение, радост и позитивни емоции: *чувствам се по-леко, по-свободно, по-спокойно. Чувствам се много добре.* Тя е изключително е доволна от организираните в базата на НСА в Несебър летни спортни лагери. Те имат стройна

¹² Създателката на отбора споделя в разговор с представители от екипа на проекта усилията си и доброволческата си работа за налагане на баскетболния отбор за деца с интелектуални и/или психически увреждания в НСА. – Архив на ИЕФЕМ-АИФ, I № 650, а. е. 1, зап. Т. Матанова и И. Кюркчиева.

програма, свързана с различни спортове, подходящи за хора с увреждания като плуване, ветроходство, гребане. Съпроводени са с различни занимания и спортни игри на плажа или на футболното игрище. Тя ги посещава всяка година и високо оценява професионализма на преподавателите от НСА. В. е съпричастна с работата на студентите от сектор Адаптирана физическа активност и спорт (АФАС) към катедра „Водни спортове“ във факултет „Обществено здраве, здравни грижи и туризъм“ на НСА.¹³ Обикновено студентите са близо до хората с увреждания, помагат им, следят за физиологичните им показатели, при необходимост променят упражненията и натоварването. В интервюта си с нас преподавателите¹⁴ също оценяват важноста на спортните занимания в обучението на студентите, защото чрез тази дейност те имат шанс на преодолеем предразсъдъците си и да станат по-добри треньори и хора. Мнението на В. е че, както във всяко нещо и при студентите си личи, когато имат желание да се научат и добре си вършат работата: *Личи си кой студент си върши работата, спортните занимания, със сърце и кой ей така – да вземе диплома. Това е във всичко. Много си личи кой си върши дейността със сърце и кой има желание да го прави и занаят.*

Именно такава студентка стартира занимания по борба за деца с увреждания на стадион „Славия“. В. посещава нейните тренировки всеки вторник и четвъртък като предимно изпълнява упражнения за заякване на ръцете и краката. Още като студентка тя е намерила подход към нея: *Тя беше човекът, който ме накара да осъзная, че някои неща не са, както аз искам да бъдат.* Регулирането на някои занимания, свързани с адаптираните физически натоварвания, се преценява от преподавателите, а не цели ограничаването на хората с увреждания. Именно това с времето осъзнава В., което я прави изключително подходяща за този тип дейности. Често тя е в помощ на самите преподаватели, бързо разбира какво трябва да се направи и съпричастно съдейства на други хора или деца с увреждания. Въз основа на интервюта и разговори преподаватели от НСА коментират в своя статия важноста на спортните занимания за личностното развитие на хората с увреждания и подобряване на тяхната комуникация помежду им и със студентите като основа за формиране на стабилен символен капитал (вж. повече в Djobova, Vorukova, Kirilova 2020: 891–896).

Паметно място в живота ѝ са пътуванията на спортни лагери в чужбина. Единствените нейни излизания извън страната са тези посещения в Хърватия и Гърция, които са реализирани благодарение на баскетболния отбор и проекти на неправителствени организации (НПО)¹⁵, свързани със спорта. Спортната

¹³ От 2004 г. има магистърска програма с това наименование, а бакалавърската програма стартира през 2007 г. – <https://www.nsa.bg/bg/faculty/department,24/branch,226> (посетен 1.10.2024 г.) От 2000 г. насам се наблюдава постепенен процес на адаптиране на стандартите на ЕС в тази посока у нас. Архив на ИЕФЕМ-АИФ, I № 651, зап. И. Кюркчиева.

¹⁴ Архив на ИЕФЕМ-АИФ, I № 651, зап. И. Кюркчиева, I № 650, а. е. 1, зап. Т. Матанова и И. Кюркчиева.

¹⁵ Асоциация за развитие на българския спорт (АРБС) е подобна организация, която е създадена през 2010 г. и работи за съживяване на спортната култура и доброволството в спорта

академия и неправителственият сектор са тясно обвързани в сътрудничество в рамките на дейностите, проектите и инициативите си. Едните не биха могли да извършват дейностите си без подкрепата на специалистите и базата на НСА, а за другите условията на работа с НПО са доста гъвкави и не са обвързани с множество административни спънки. Техните занимания са изключително важни за хората с увреждания и допринасят за промяна на позицията им и постепенното придобиване на равнопоставено място с останалите членове на социума. Едноседмичното ъ посещение в Атина е изключително интересно и запомнящо се за нея. Изабщо спортните занимания дават възможност за контакт с различни хора. С някои от тях тя общува и извън тренировките, например две майки на деца с увреждания, а с други – предимно по време на спортните дейности. Във всички случаи обаче те са място за създаване на отношения и взаимодействия с други хора, което е и начин за социална интеграция.

В спомените на В. за времето, когато е била ученичка, често не са я допускали да участва в часовете по физическо. Това винаги е свързано със степента на ангажираност и преценката на учителя. Имало е преподаватели, които са позволявали да се включва в учебните занимания по тяхна преценка и при по-леки занимания: *Като цяло, нали, са ми били забранени, но са ме пусkali да играя заедно с останалите деца и ученици.* Личният лекар препраща В. на консултация при невролог, който да вземе решения за практикуването ъ на спортни дейности. След обстоен преглед и дълго колебание той разрешава заниманията със спорт, но без плуване. Нейният напредък обаче предопределя решението на треньорите ъ да позволят влизане във водата, но при определени условия и при използването на специални предпазни средства: ... *даже имам такава снимка от басейна. Бях извадила усмивка до ушите.* Това решение е изключително важен пример за прилагане на индивидуален подход при хората с увреждания, който е от съществено значение за тяхното приобщаване в обществото, в случая – чрез спорта¹⁶.

В преживяванията на В. той заема важно място. Тя е много доволна от своя напредък в спорта. С гордост ми показва снимки и клипчета, на които ясно личи подобряване на координацията ъ и движенията с топката през първата година от участието си в баскетболния отбор: *Ето ме от другата страна, там. Дриблирам с лявата ръка много добре.* Спортът е в центъра на нейното свободно време, дава ъ възможност за ангажираност, за изпълване на живота ъ с приятни преживявания, комуникация с различни хора, изява на емоции и ос-

---

(<https://www.bulsport.bg/> – посетен на 3.10.2024 г.). Тя цели устойчиво развитие на физическото възпитание и спорта в България. В разговора с една от основателките тя споделя, че са спечелили първия си европейски проект три години след създаването си през 2010 г. А през 2017 г. вече могат да говорят за спечелени нови проекти и по-сериозно финансиране, което позволява дори самофинансиране.

¹⁶ В интервюто ми с една от преподавателките в НСА, тя изясни детайлно стъпките за интегриране и постепенно приобщаване на хората с увреждания, както и разликата между двете понятия. – Архив на ИЕФЕМ-АИФ, I № 651, зап. И. Кюркчиева.

вобождаване от натрупано напрежение. Оценката ѝ не подлежи на колебание: *Но спортът е перфектно нещо!*

В случая на В. въвличането в спортните занимания е пряко свързано с ангажирането на различни социални актьори. Възможността да има добра и престижна трудова заетост е пряко свързана с дейностите и програмите на държавните институции. Това отваря за нея вратите за контакти, част от които са с преподавателите в НСА и тяхната изключителна активност при осигуряване на адаптиран спорт за хора с увреждания. От значение са и дейностите на неправителствените организации, които успяват да осигурят средства по проекти за участието им на различни спортни събития и състезания. Така въвличането на хората с увреждания в спортните занимания е трасирано от взаимодействието на държавни и неправителствени организации, подкрепено от участието на експертите в лицето на преподавателите от НСА. Не на последно място степента на успешното приобщаване зависи от личната инициатива и персоналните качества на отделните актьори, включително на самите заинтересовани лица.

Заключение

С настъпването на новото хилядолетие политиката за интегриране на хората с увреждания се адаптира на българска почва, като използва натрупаното в международния опит. Реализирани са институционалните стъпки, които допринасят за равнопоставеното им положение в обществото. В последните години се наблюдава и тяхното приобщаване, като се акцентира на индивидуалния подход.

Именно тези процеси са видими през призмата на случая на В. Участието на държавните институции осигурява необходимата база за реализирането на различни програми, включително по отношение на трудовата им заетост. Компетентността на висшите учебни заведения създава образователната основа за подхода към хората с увреждания. В разглеждания случай това са обучителните програми и реализираните дейности за адаптиран спорт на НСА „Васил Левски“. Неправителствените организации осигуряват подкрепата в работата на ангажираните субекти чрез реализиране на европейски проекти и са важен посредник между хората и институциите. Те често облекчават и омекотяват тази комуникация. В центъра на успешната политика по приобщаване на хората с увреждане като В. е взаимодействието и между самите социални актьори: роднини, преподаватели, студенти, служители в държавния и частния сектор, приятели и доброволци. От изключителна важност е тяхното ангажиране, всеотдайност и съпричастност. Именно заради това може да се направи заключение, че нейният случай е един добър пример за политиките по осигуряване на равнопоставен подход към хората с увреждания в България. Вероятно има много други примери, които не са толкова успешни и които демонстрират проблемите в тези действия. Това прави случаят на В. още по-важен, защото той

отчетливо очертава възможностите за приобщаване чрез един индивидуален подход, при който е важно силното присъствие на близка семейна среда, представители на държавни и неправителствени организации и най-важното – нейните личностни качества. Множество събития са важни опорни точки в живота на В. и те създават за нея усещането, че всичко е свързано в един кръговрат: работата, спортните занимания, фотографията, пътуванията. Именно те създават основа и допринасят за разбирането на случая на В. като един интегриран в рамките на обществото живот.

Литература:

Denchev, S., E. Lazarova, E. Ignatova (Eds.). *The Role of Ego-Documents in the History of Science*. Publisher House „Za Bukvite“, Sofia, 81–87.

Djobova, S., I. Kirilova 2023. *Building Social Capital Through Safety and Security: A Focus On Sports Events for Persons with Disabilities. Strategies for Policy in Science and Education* [Стратегии на образователната и научната политика], 31 (5s), 24–31.

Djobova S., I. Kirilova 2021. *New Dimensions of Safety and Security of Special Olympics Athletes during Events. Strategies for Policy in Science and Education*, 29 (4s), 101–110. Available online at: https://azbuki.bg/wp-content/uploads/2021/08/Strategies_4S_21_Stefka-Djobova.pdf.

Djobova S., M. Borukova, I. Kirilova 2020. Building Social Capital through Inclusive Basketball. *Trakia Journal of Science*, 18 (1), 891–896. doi: 10.15547//tjs.2020.s.01.146.

Dochevska, Y., S. Djobova, I. Lazarov, I. Zdravkov 2018. Different Types of Therapeutic Communities and Future Development of Therapeutic Care in Bulgaria. In: *Speech Project. Workout The Social Inclusion* (Methodologies and Techniques for the Management of Sports Activities That Favour the Social Inclusion of People with Psychiatric Disabilities Who Live in Residential Therapeutic Communities), 58–76. – www.speechproject.eu

Dochevska, Y., S. Djobova, I. Lazarov, I. Zdravkov 2018a. Laws, Policies in Relation to the Social Inclusion of the Persons with Mental Disabilities On the Bulgarian National Territory. In: *Speech Project. Workout The Social Inclusion* (Methodologies and Techniques for the Management of Sports Activities That Favour the Social Inclusion of People with Psychiatric Disabilities Who Live in Residential Therapeutic Communities), 76–80. – www.speechproject.eu

Dochevska, Y., S. Djobova, I. Lazarov, I. Zdravkov 2018b. Theories and Models Prevalently Used for Social Reintegration, Psychiatric and Psychological Rehabilitation In Bulgaria. In: *Speech Project. Workout the Social Inclusion* (Methodologies and Techniques for the Management of Sports Activities That Favour the Social Inclusion of People with Psychiatric Disabilities Who Live in Residential Therapeutic Communities), 81–86. – www.speechproject.eu

Ивков, Б. 2021. *Траектории на страданието и болката. Биографични микронаративи на хора с периневрални кисти на Тарлов. Резултати от един социален експеримент. Дескриптивен анализ.* Казанлък: Хеликон. [Ivkov, B. 2021. Traektorii na stradaniето i bolkata. Biografichni mikronarativi na hora s perinevralni kisti na Tarlov. Rezultati ot edin sotsialen eksperiment. Deskriptiven analiz. Kazanlak: Helikon.]

Ивков, Б. 2019. *Социология на инвалидността.* Велико Търново: Издателство Фабер. [Ivkov, B. 2019. Sotsiologia na invalidnostta. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo Faber.]

Ивков, Б. 2017. Различия и неравенства в здравето при лица със и лица-та без увреждания. *Социална медицина*, 4, 5–10. [Ivkov, B. 2017. Razlichia i neravenstva v zdraveto pri litsa sas i litsata bez uvrezhdania. Sotsialna meditsina, 4, 5–10.]

Ивков, Б. 2005. За някои основни аспекти на социалната политика към и социалната работа с инвалиди в България в контекста на новия закон за интеграция на хората с увреждания. В: Попова, К., М. Ангелова (Съст.). *Обществено подпомагане и социална работа в България. История, институции, идеологии, имена.* Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 206–219. [Ivkov, B. 2005. Za nyakoi osnovni aspekti na sotsialnata politika kam i sotsialnata rabota s invalidi v Bulgaria v konteksta na novia zakon za integratsia na horata s uvrezhdania. V: Popova, K., M. Angelova (Sast.). Obshtestveno podpomagane i sotsialna rabota v Bulgaria. Istoria, institutsii, ideologii, imena. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“, 206–219.]

Ivkov, B. 2014. The Biographical Interview: From the Personal History of the Disabled Person to the Social (Re)construction of the Social Historical Environment of Disabled People. – In: Kamberidou, I., A. Bonias, N. Patsantaras 2019. Sport as a Means of Inclusion and Integration for “Those of Us with Disabilities”. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 12(5), 99–128. doi: 10.5281/zenodo.3464696.

Касабова, А. 2011а. „Свои (?) в големия дом.“ За (не-)решените проблеми на домовете „Майка и дете“ в социалистическа България. В: Попова, К., Н. Муратова (Съст.). *Архиви на жени и малцинства. Т. 3, Субекти на архивиране.* Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 171–236. [Kasabova, A. 2011. „Svoi (?) v golemia dom.“ Za (ne-)reshenite problemi na domovete „Mayka i dete“ v sotsialisticheska Bulgaria. V: Popova, K., N. Muratova (Sast.). Arhivi na zheni i maltsinstva. T. 3, Subekti na arhvirane. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“, 171–236.]

Kasabova, A. 2011b. Kinder mit Behinderungen in der bulgarischen Pressefotografie: Visualisierungen als Strategie zur Aufdeckung oder zur Vertuschung sozialer Probleme. *Ethnologia Balkanica*, 15, 159–185.

Касабова А. 2013. Скрити (всекидневни) проблеми. Механизми за оценностяване и изключване на „дефектни“ деца. *Българска етнология*, 4, 459–476.

[Kasabova A. 2013. Skriti (vssekidnevni) problemi. Mehanizmi za otsennostyavane i izklyuchvane na „defektni“ detsa. Balgarska etnologia, 4, 459–476.]

Кирилова, И., С. Джобова, С. Андонов. 2018. Занимания при деца със синдром на Даун във водна среда – специфични рискове. *Спорт и сигурност*, 21, 47. [Kirilova, I., S. Dzhobova, S. Andonov. 2018. Zanimania pri detsa sas sindrom na Daun vav vodna sreda – spetsifichni riskove. *Sport i sigurnost*, 21, 47–51.]

Kirilova, I., S. Djobova, Y., Dochevska, V. Aleksandrova, I. Zdravkov 2022. Extent of Inclusion in Erasmus+ Sport Projects. In: Iancheva, T., S., Djobova, M. Kuleva (Eds.). *International scientific congress “Applied Sports Sciences”*, proceeding book. V. 2, 174–179.

Доц. д-р Ива Кюркчиева

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей
при Българска академия на науките

ул. „Московска“ 6А

1000 София

iva.kyurkchieva@iefem.bas.bg